

שיקים ללא כיסוי

דברי הסבר

מערכת "מושכי שיקים ללא כיסוי" (מושל"ד) מופעלת על ידי הבנקים ובנק ישראל על פי הוראות חוק שיקים ללא כיסוי התשמ"א-1981, התקנות והכללים שהותקנו על פיו. בעיקרה זו מערכת התראה והרתעה, בעלת אופי מעין-פלילי, שכוונתה לצמצם את נגע משיכת שיקים ללא כיסוי.

שיק שסורב הוא שיק שלא נפרע מכיוון שבחשבון לא היה כיסוי מספיק והבנק לא היה חייב לפרעו מכוח הסכם עם המושך. לעניין זה, אין זה משנה אם היתה סיבה נוספת לסירוב או אם ניתנה על ידי הלקוח הוראת ביטול. מחשבי הבנק סופרים לכל חשבון את מספר השיקים שסורבו. כאשר מניין זה יגיע לעשרה, בתוך תקופה של פחות משנה - יוגבל החשבון לשנה אחת. להגבלה זו שתי השלכות:

- א. אסור למושך שיקים על החשבון והבנק לא יכבד שיקים שנמשכו, בתקופת ההגבלה. האיסור חל כמובן גם על שיקים שנחתמים על ידי מיופי כוח.
- ב. לבעלי החשבון אסור לפתוח חשבון שיקים אחר, או להתמנות כמיופה כוח בחשבון כלשהו.

החשבון לא יוגבל אם חלפו פחות מ-15 יום בין השיק הראשון שסורב לבין השיק העשירי, וזאת כדי להגן על לקוחות שסירוב מספר משמעותי של שיקים היה בחשבונם אירוע חד-פעמי ויוצא דופן.

הבנק ישלח ללקוח מכתב התראה כאשר מניין השיקים שסורבו יגיע לחמישה או יותר. אי קבלת התראה (אם נשלחה, כאמור) אינה פוגמת בתהליך כולו. ההתראה גם לא תישלח אם קצב החזרת השיקים גורם לכך שמכתב ההגבלה יישלח גם הוא באותו מועד.

אם הוגבל חשבון של לקוח, בתוך תקופת ההגבלה של חשבון אחר שלו, או בתוך שלוש שנים מתום הגבלה (באותו חשבון, או בחשבון אחר) - יודיע בנק ישראל על הגבלה חמורה לשנתיים ללקוח הנדון. הגבלת חשבון זה מוארכת לשנתיים וכל יתר החשבונות שבבעלות הלקוח, בכל הבנקים בישראל, יוגבלו גם הם לשנתיים.

בעוד שבהגבלה רגילה יכול לקוח להמשיך ולפעול בחשבונות אחרים שלא הוגבלו (אם היו קיימים קודם להגבלה) - הרי שבהגבלה חמורה נאסרת עליו משיכת שיק מחשבון כלשהו ופעולה כזו מהווה גם עבירה פלילית.

מי שסבור שהוטלה עליו הגבלה שלא כדיו, יברר קודם כל את עניינו בסניף שבו מתנהל החשבון. הבנק רשאי לתקן טעות שעשה. (מדובר בטעות של הבנק, לא טעות של הלקוח). הסיבות המקובלות קשורות בדרך כלל למניין השיקים, לטופסי שיקים שבוטלו קודם שנמשכו, להסכמים מוקדמים עם הבנק ולטעויות אחרות הקשורות בשיקים שהוחזרו. ראוי לזכור כי מצבו הכלכלי של הלקוח או קשיים אחרים שאינם קשורים ליחסים עם הבנק - אינם סיבה לתיקון הטעות.

לקוח שלדעתו שגה הבנק בעניינו רשאי לפנות לבית משפט השלום באיזור מגוריו. הפנייה נעשית בדרך של הגשת כתב ערעור על טופס המיועד לכך בהליך מיוחד, ותוכנה היחיד הינה בקשה להסיר ממניין השיקים שנימנו (ליצירת ההגבלה) שיקים מסוימים, מכיוון שיש ללקוח סיבות מוצדקות לכך. בית המשפט לא יתייחס למצבו הכלכלי או הכספי של בעל החשבון.

מדור מושל"ך בבנק ישראל מטפל בבירורים הקשורים בחשבונות ובלקוחות מוגבלים. זאת לדעת כי אין בסמכותו של בנק ישראל להתערב ישירות בהחלטת הבנק לסרב לכבד שיק, למנות אותו כמסורב או להגביל את החשבון. גם לבית המשפט אין סמכות לבטל הגבלה אלא רק, כפי שתואר לעיל, להוציא מן המניין שיקים ששגה הבנק בסרבו לכבדם. ההגבלה תבטל אם המניין הופחת בדרך זו לפחות מעשרה. אם היו שיקים מסורבים נוספים, שהבנק לא הביאם מראש בחשבון, ייתכן שלמרות ההפחתה בבית המשפט - יוגבל החשבון בגלל שיקים נוספים אלה. סיועו של מדור מושל"ך הינו בעיקרו בבירור המצב, בהסברת האפשרויות ובתיקון ליקויים מסוגים בלתי-צפויים.

הבנק בו מתנהל החשבון ובנק ישראל מחזיקים בידיהם מידע מגוון. רובו של המידע אינו עומד לרשות הציבור ומיועד רק לצרכים פנימיים של הבנק. בנק ישראל מפרסם, באופן סדיר, את רשימת החשבונות המוגבלים (ללא מתן פרטי זיהוי על בעלי החשבון). הרשימה מופצת באמצעים מגוונים ומיועדת בעיקר למקבלי תשלומים (חנויות, ספקי שירות וכו') ונועדה לחסוך מהם את הטרחה הקשורה בקבלת שיק שנמשך על חשבון שהוגבל. קורה לעתים שבעל עסק מסרב לקבל תשלום בשיק בטענה ש"בנק ישראל חסם את החשבון", גם אם החשבון אינו מוגבל. מדור מושל"ך מטפל, כמיטב יכולתו, בתלונות על אירועים מסוג זה.

ההשלכה הישירה של הגבלת חשבון הינה האיסור למשוך עליו שיקים והאיסור על בעליו לפתוח חשבונות אחרים או להתמנות כמיופי כוח. עם זאת עלולות לנבוע מן ההגבלה גם תוצאות נוספות. בנקים המנפיקים ללקוחותיהם כרטיסי אשראי נוהגים בדרך כלל למשוך חזרה את הכרטיסים ולבטל את הזכות הזו. פעולה זו נעשית במסגרת ההחלטות העסקיות של הבנק ונובעת בדרך כלל ממצבו הכספי של הלקוח (שגרם להחזרת השיקים ומכאן להגבלה). כך גם עשויים בנקים לסרב להעניק אשראי (הלוואות, משכנתאות) ללקוחות מוגבלים. גם סירוב זה הינו בתחום השיקולים העסקיים של הבנק. עם זאת יכול כל לקוח שנתקל בתגובה כזו בבנק לנסות ולזכות בטיפול חיובי יותר, בכפוף למצבו הכלכלי והכספי.

ראוי לזכור כי מערכת מושל"ך מופעלת (החל משנת 1981) כתגובה למספר גדול למדי של שיקים שהבנקים אינם יכולים לכבד מהעדר כיסוי. מטרתה של המערכת להרתיע מושכים פוטנציאליים של שיקים ללא כיסוי ולהטיל סנקציה מנהלית על אלה שחטאו בכך. לעתים גם במקביל למיציא הדין במישור הפלילי.

הדברים שהובאו לעיל הינם רק תיאור כללי ולא מלא של המערכת ותכונותיה. זכויותיהם, חובותיהם וסמכויותיהם של כל הצדדים (בעלי החשבון, הבנקים, מיופי כוח, מורשי חתימה ובנק

ישראל) נקבעו באופן ברור בחוק ובתקנות. נוסח החוק והתקנות הוא איפוא הקובע בלעדית את ההליכים והזכויות ויש לנהוג אך ורק על פיו.

בנוסף למושכי שיקים ללא כיסוי קיימות עוד מספר קבוצות קטנות של אזרחים שהחוק מאפשר להטיל גם עליהם את הסנקציה של הגבלה חמורה. מדובר בעיקר בבעלי תיקים בהוצאה לפועל, פושטי רגל, מסרבי (ומסרבות) גט ומקרים נדירים גם בפסקי דין של בתי המשפט בעניינים אחרים. מדור מושל"ך מסייע גם בבירור הגבלות מסוג זה. ראוי לזכור כי הסמכויות להטלת (ולביטול) ההגבלות המיוחדות האלה ניתנו לגופים הרלבנטיים שהטילו אותן, בלבד.

בנק ישראל מפרסם באופן שוטף את מספרי החשבונות שהוגבלו. בתי עסק רבים וגופים אחרים המקבלים שיקים בודקים במחשביהם את השיקים המוצגים להם מול רשימת החשבונות המוגבלים. עם זאת, רשאים בעלי עסק לסרב לקבל שיקים מכל סיבה שנראית להם (למשל אם הלקוח מתגורר בישוב אחר או אם היה לאותו בית עסק ניסיון קודם עם אותו לקוח). בכל מקרה שבית עסק טוען שלקוח "הוגבל על ידי בנק ישראל" והמצב אינו כזה - ניתן לברר את הנושא במדור מושל"ך.

למדור מושל"ך ניתן לפנות:

בכתב: מדור מושל"ך,

מחלקת הפיקוח על הבנקים

בנק ישראל, ת.ד. 780 ירושלים 91007

בפקס: 02 - 655-2424

בטלפון: 02 - 655-2427

* * *